

OPUSCULUM XXXIV

IN LIBRUM BOETII DE TRINITATE EXPOSITIO.

(EDIT. ROM. LXX.)

PROLOGUS S. THOMAE

Ab initio nativitatis investigabo, et ponam in lucem scientiam illius.

SAP. 6, 24.

Naturalis mentis humanae intuitus pondere corruptibilis corporis aggravatus in prima veritatis luce, ex qua omnia sunt facile cognoscibilia, defigi non potest: unde oportet quod secundum naturalis cognitionis progressum ratio a posterioribus in priora deveniat, et a creaturis in Deum. Rom. 1, 20: "Invisibilia ipsius a creatura mundi per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur;" et Sap. 13, 5: "A magnitudine speciei et creaturae cognoscibiliter poterit Creator horum videri;" et hoc est quod dicitur Job 36, 25: "Omnes vident eum, unusquisque intuetur procul." Creaturae enim, per quas naturaliter cognoscitur Deus, in infinitum ab ipso distant. Sed quia in his quae procul videntur, facile visus decipitur, idcirco ex creaturis in Deum cognoscendum tendentes, in errores multiplices inciderunt: unde Sap. 14 dicitur quod creaturae factae sunt muscipulae pedibus insipientium: et in Psal. 63, 7: "Defecerunt scrutantes." Et ideo Deus humano generi aliam tutam viam cognitionis providit, suam notitiam per fidem mentibus hominum infundens: unde dicitur 1 Corinth. 21, 11: "Quae Dei sunt nemo novit nisi Spiritus Dei: nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum;" et hic est spiritus quo efficimur credentes. 2 Corinth. 4, 13: "Habentes eundem spiritum fidei (sicut scriptum est: Credidi, propter quod locutus sum) et nos credimus, propter quod et loquimur." Sicut ergo naturaliter cognitionis principium est creaturae notitia a sensu accepta, ita cognitionis desuper datae principium est primae veritatis notitia per fidem infusa; et hinc est quod diverso ordine hinc inde proceditur. Philosophi enim, qui naturalis cognitionis ordinem sequuntur, praedinant scientiam de creaturis scientiae divinae, scilicet naturalem metaphysicae; sed apud theologos proceditur e converso, ut Creatoris considerationem praeveniat creaturae. Hunc ergo ordinem

secutus Boetius, ea quae sunt fidei tractare intendens, in ipsa summa rerum origine principium suae considerationis instituit, scilicet de Trinitate unius simplicis Dei: unde ei competunt verba praemissa: "Ab initio nativitatis investigabo, et ponam in lucem scientiam illius." In quibus verbis circa praesens opusculum, quod ad Symmachum patritium urbis composuit, tria possunt notari: scilicet materia, modus et finis. Materia quidem hujus operis est in una divina essentia Trinitas personarum; quae consurgit ex prima nativitate, qua divina Sapientia a Patre aeternaliter generatur. Prov. 8, 24: "Nondum erant abyssi, et ego jam concepta eram;" et Ps. 11, 7: "Ego hodie genui te." Quae quidem nativitas initium est omnis nativitatis alterius, cum ipsa sola sit naturam perfecte capiens generantis: omnes autem aliae imperfectae sunt; secundum quas genitum aut partem substantiae generantis accipit, aut solam similitudinem: unde oportet quod a praedicta nativitate omnis alia nativitas per quamdam imitationem derivetur. Ephes. 3, 15: "Ex quo omnis paternitas in caelo et in terra nominatur." Et propter hoc dicitur Filius primogenitus omnis creaturae, Col. 1, ut nativitatis origo et imitatio designetur; non eadem generationis ratio: et ideo convenienter dicitur: "Ab initio nativitatis investigabo." Proverb. 8, 22: "Dominus possedit me in initio viarum suarum." Nec solum creaturarum est initium praedicta nativitas, sed etiam Spiritus sancti, qui a generante genitoque procedit. Per hoc autem quod non dicit, Initium nativitatis investigabo, sed "Ab initio," designatur quod in hujusmodi nativitatis initio ejus perscrutatio non finitur, sed quod ab hac incipiens ad alia procedit: ejus namque doctrina in tres partes dividitur. Prima namque de Trinitate personarum, ex quarum processione omnis alia nativitas et processio derivatur, continetur in hoc libro quem prae manibus habemus, quantum ad id quod de Trinitate et Unitate sciendum est. In alio vero libro quem ad Joannem diaconum ecclesiae Romanae scribit, agit de modo praedicandi, quo utimur in personarum distinctione, et essentiae unitate: qui sic incipit, "Quaero an Pater." Secunda vero pars est de processione bonarum creaturarum a Deo bono, in libro qui ad eundem Joannem scribitur de Hebdomadibus, qui sic incipit, "Postulas a me." Tertia vero pars est de reparatione creaturarum per Christum: quae quidem in duo dividitur. Primo namque proponitur fides quam docuit Christus, qua justificamur, in libro qui intitulatur de Fide christiana, qui sic incipit, "Christiana fides;" secundo explanatur quid de Christo sentiendum sit, scilicet quomodo duae naturae in una persona conveniant, et hoc in libro de duabus Naturis et una persona Christi, ad eundem Joannem scripto, qui sic incipit, "Anxie te quidem."

Modus autem tractandi de Trinitate duplex est, ut dicit Augustinus in 1 de Trinitate; scilicet per auctoritates, et per rationes: quorum utrumque Augustinus complexus est, ut ipsemet dicit. Quidam enim sanctorum Patrum, ut Ambrosius et Hilarius, alterum tantum prosecuti sunt, scilicet per auctoritates; Boetius vero elegit prosequi secundum aliud modum, scilicet secundum rationes, praesupponens hoc quod ab aliis fuerat per auctoritates prosecutum. Et ideo modus hujus operis designatur in hoc quod dicit, "investigabo;," in quo rationis inquisitio designatur. Eccli. 39: "Sapientiam,," scilicet Trinitatis notitiam, "antiquorum,," scilicet quam antiqui sola auctoritate asseruerunt, exquiret sapiens,," idest ratione investigabit. Unde in prooemio praemittit: "Investigatam diutissime,," Finis vero hujus operis est ut occulta manifestentur, quantum in via possibile est. Eccli. 24, 31: "Qui elucidant me, vitam aeternam habebunt.," Et ideo dicit, "Ponam in lucem scientiam illius.," Job 28, 2: "Profunda fluviorum scrutatus est, et abscondita produxit in lucem.,"

PROOEMII TEXTUS ET EXPLANATIO

Investigatam diutissime quaestionem quantum, nostrae mentis igniculum illustrare lux divina dignata est, formatam rationibus, litterisque mandatam, offerendam vobis communicandamque curavi, tam vestri cupidus iudicii, quam nostri studiosus inventi. Qua in re quid mihi sit animi, quoties stylo excogitata commendo, tum ex ipsa difficultate materiae, tum ex eo quod viris,¹ idest vobis, tantum colloquor, intelligi potest. Neque enim famae jactatione, et inanibus vulgi clamoribus excitamur; sed si quis est fructus exterior, hic non potest aliam nisi materiae similem sperare sententiam. Quocumque igitur a vobis deieci oculos, partim ignava segnitie, partim callidus livor occurrit; ne contumeliam videar divinis tractatibus irrogare, qui talibus hominum monstris non agnoscenda hic potius quam conculcanda projecerim. Idcirco stylum brevitate contraho, et ex intimis sumpta philosophiae disciplinis novorum verborum significationibus velo; ut haec mihi tantum, vobisque, si quando ad ea converteritis oculos, colloquantur; ceteros vero ita submovimus, ut qui capere intellectu nequiverint, ad ea etiam legenda videantur indigni. Sane tantum a nobis oportet quaeri, quantum humanae rationis intuitus ad Deitatis valet excelsa conscendere. Nam ceteris quoque artibus idem finis² est constitutus, quousque potest via rationis accedere. Neque enim medicina aegris semper affert salutem. Sed nulla erit culpa medentis, si nihil eorum quae fieri oportebat, omiserit: idemque in ceteris.³ At quantum haec difficilior quaestio est, tantum facilius debet esse ad veniam. Vobis tamen illud etiam inspiciendum est an ex beati Augustini scriptis semina rationum⁴ in nos venientia fructus attulerunt.⁵ Nunc de proposita quaestione hinc sumamus initium.

¹ Al. caris.

² Al. quasi quidam finis.

³ Al. idem quoque sit in ceteris.

⁴ Al. additur aliquos.

⁵ Al. intulerint, ac de proposita etc.

Huic ergo operi prooemium praemittit, in quo tria facit. Primo breviter causas operis praelibat, in quo reddit auditorem docilem; secundo excusationem subjungit, in quo reddit auditorem benevolum, ibi, "Idcirco stylum brevitate contraho:," tertio ostendit sui operis originem et quasi doctrinam esse S. Augustini, in quo reddit auditorem attentum, ibi, "Vobis tamen id inspiciendum an ex beati Augustini scriptis semina rationum in nos venientia fructus attulerint.,"

Proponit autem quatuor causas operis in prima parte. Primo materialem, cum dicit, "Investigatam diutissime quaestionem,," scilicet de Trinitate personarum unius Dei: in quo et difficultatem materiae insinuat, quae diutina investigatione indiguit, et studii diligentiam, qua ipse eam diutissime investigavit, ut intelligatur "investigatam," a nobis, quamvis etiam intelligi possit "investigatam," a pluribus, quia a principio nascentis Ecclesiae haec quaestio ingenia fidelium maxime fatigavit. Secundo tangit causam efficientem et proximam, sive secundariam, cum dicit, "Quantum mentis nostrae igniculum:," et primam, sive principalem, ibi, "illustrare lux divina dignata est.," Proxima quidem causa hujus investigationis fuit intellectus auctoris; qui recte igniculus dicitur. Ignis enim, ut dicit Dionysius, 15 caelest. Hier., maxime competit ad significandas divinas proprietates, tum ratione subtilitatis, tum ratione luminis, tum ratione situs et motus. Quae quidem maxime Deo conveniunt, in quo est summa simplicitas et immaterialitas, perfecta caritas, omnipotens virtus et altissima sublimitas; Angelis autem competit mediocriter: sed humanis mentibus infimo modo, quarum propter corpus conjunctum puritas inquinatur, et lux obscuratur, et virtus debilitatur, et motus in summo retardatur. Unde humanae mentis efficacia recte igniculo comparatur. Unde nec ad hujus quaestionis veritatem inquirendam sufficit nisi divina luce illustretur: et sic divina lux est causa principalis; mens autem humana, causa secundaria. Tertio tangit causam formalem, cum dicit, "Formatam rationibus:," et tangit modum agendi quantum ad tria. Primo quantum ad hoc quod argumentando procedit; et ideo dicit, "Formatam rationibus.," Quaestio namque quamdiu probabilibus rationibus sub dubio agitur, quasi informis est, nondum ad veritatis certitudinem pertingens; et ideo formata dicitur quando ad eam ratio additur per quam certitudo de veritate habetur: et in hoc providit intelligentia; quia quod credimus debemus auctoritati; quod intelligimus, rationi, ut Augustinus dicit. Secundo in hoc quod non solum verbis disseruit, sed etiam scripto mandavit: unde dicit, "Litterisque mandatam:," in quo providit memoriae. Tertio in hoc quod non ad praesentem per modum doctrinae, sed ad absentem per modum

epistolae conscripsit. Sic enim et Aristoteles diversimode libros suos composuit: quosdam quidem ad praesentes qui ab ipso audiebant, et hi libri dicuntur auditus, sicut dicitur liber de naturali Auditu: quosdam autem ad absentes scribens, sicut libros de Anima conscriptos esse significatur in 1 Eth., ubi nominantur exteriores locutiones, ut Commentator Graecus ibidem dicit. Unde sequitur: "Offerendam vobis, „ quasi majori ad judicandum, „ communicandamque curavi, „ quasi socio ad profectum: et in hoc iudicium requirit: unde sequitur: "Tam vestri cupidus iudicii, quam mei studiosus inventi. „ Ex hoc enim quod fuit studiosus ad inveniendam praedictam quaestionem, rationibus formavit: ex hoc vero quod fuit cupidus iudicii Symmachi, ei formatam obtulit. Quarto tangit causam finalem, cum dicit: "Qua in re quid mihi sit animi, „ idest quem finem intendam ex supradicta re, „ quoties excogitata „ animo de praedictis, vel quibuscumque aliis, „ stylo commendo, intelligi potest „ ex duobus: „ tum ex difficultate materiae, tum ex eo quod colloquor „ non multitudini; „ sed viris „ sapientibus, idest „ vobis tantummodo. „ Non enim hunc librum scripsit ut recitaret multitudini, quod quandoque fit propter vulgi favorem; sed tantum uni sapienti: unde sequitur: "Neque enim excitamur, „ scilicet ad scribendum „ famae jactatione, „ idest commendatione, „ et clamoribus vulgi, „ sicut poetae recitantes carmina in theatri „ inanibus, „ quia tales clamores frequenter sine ratione sunt. Et sic removet finem inconvenientem et subjungit finem debitum: insinuans quidem finem principalem, qui est interior, scilicet perceptio divinae veritatis; et explicans finem secundarium, scilicet iudicium sapientis: unde dicit: "Sed si quis est fructus exterior:¹ „ quasi dicat: Principaliter incitat me fructus interior: „ sed si aliquis est exterior, hic non potest aliam expectare, „ vel „ sperare sententiam, nisi materiae similem, „ idest convenientem, quasi dicat: Non aliud necessarium requiro² pro fructu exteriori, nisi quod deceat tantam materiam; de qua iudicium concedi non debet neque ignaviter pigris, neque callide invidis, sed solum benevolo sapienti: unde sequitur: "Quocumque igitur a vobis dejeci oculos, „ idest ad quoscumque respexi, non ad vos tantum, considerationi meae occurrit partim, „ idest in aliquibus, „ ignava, „ idest stulta, „ segnities, „ idest pigritia; „ partim livor, „ idest invidia, „ callidus, „ idest astutus ad nocendum; intantum „ ut contumeliam videatur irrogare divinis tractatibus, qui haec, „ scilicet divina, „ projecit, „ idest inordinate exposuerit, „ talibus monstris hominum. „ Monstra-

¹ Al. interior.² Al. acquiro.

dicuntur homines qui in corpore humano cor gerunt bestiale, per peccatum similes effecti bestiis in affectu. "Non agnoscenda potius quam conculcanda projecerim: „ quia non tam quaerunt agnoscere, quam vituperare quaecumque dicuntur, propter invidiam: unde Matth. 7, 6: „ Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas. „

Ne ergo si aliter facerem, videar quod projecerim conculcanda, „ idcirco stylum brevitate contraho. „ Haec est secunda pars proemii, in qua subjungit excusationem: et primo excusat operis difficultatem; secundo operis imperfectionem, ibi, "Sane tantum a nobis oportet quaeri, quantum humanae rationis intuitus ad Deitatis valet excelsa conscendere. „ Tangit autem triplicem difficultatem, quam sponte huic operi adhibet. Prima est ex brevitate scripturae: unde dicit: "Idcirco stylum brevitate contraho, „ secundum illud Horatii:

Dum brevis esse laboro,
Obscurus fio.

Secunda ex subtilibus rationibus quas inducit: unde dicit: "Ex intimis disciplinis philosophiae sumpta: „ quae sunt disciplinae a sensibus abstrahentes, quarum principiis et conclusionibus utitur, et metaphysicae et logicae. Tertia ex novitate verborum: unde dicit: "Velo significationibus novorum verborum. „ Quae quidem nova dicuntur vel quantum ad materiam, quia alii tractatores hujus quaestionis non sunt usi talibus verbis; vel quantum ad illos qui legunt, qui talibus verbis non sunt assueti. Tres autem has difficultates quartae addit, quam supra tetigit, quae est materiae difficultas: ut in his quae in hoc libro scribuntur, tantum sapientibus colloquatur, qui haec intelligere poterunt, sicut est auctor ipse, et ille ad quem liber scribitur; alii vero qui capere intellectu non possunt, a lectione excludantur. Non enim libenter leguntur quae non intelliguntur. Et quia ratio ex praecedentibus connectitur, praemisit, "Idcirco, „ quae est nota conclusionis. Littera plana est.

"Sane tantum a nobis oportet quaeri, quantum humanae rationis intuitus ad Deitatis valet excelsa conscendere. „ Hic excusat operis defectum; quia scilicet non debet requiri ab eo in hoc opere plus certitudinis quam quantum ratio humana valet ad alta Deitatis conscendere: quod probat per locum a minori in aliis artibus, in quibus iste terminus unicuique artificii constituitur, ut tantum faciat quantum humana ratio sinit. Non enim semper medicus curat; sed si non omittit de his quae facere debet, sine culpa erit; et similiter est in aliis artibus. Unde in hoc opere, ubi est materia difficilis, sensum hu-

manae naturae excedens, magis debet auctori venia dari, si non ad perfectam certitudinem quaestionem deducat.

Deinde cum dicit, "Vobis tamen illud etiam inspiciendum est, an ex beati Augustini scriptis semina rationum in nos venientia fructus attulerint," dicit cujus auctoritatem instruendo sequatur, scilicet Augustini: non ut ea tantum dicat quae in libris Augustini inveniuntur; sed quia ea quae Augustinus de Trinitate dixit, scilicet quod in absolutis divinae personae conveniunt, et in relativis distinguuntur, accipit quasi semina et principia, quibus utitur ad quaestionis difficultatem enodandam; et sic ipsa veritatis explicatio per multas rationes sunt fructus ex seminibus Augustini in ipso provenientes. Qui autem sint convenientes et uberes, ei ad quem scribit, inspiciendum committit, ad propositam quaestionem accedens.

QUAESTIO I.

DE DIVINORUM COGNITIONE.

Hic incidit duplex quaestio: prima de divinorum cognitione; secunda de eorum manifestatione.

Circa primum quaeruntur quatuor.

Primo, utrum mens humana ad cognitionem veritatis nova illustratione divinae lucis indigeat.

Secundo, utrum possit ad Dei notitiam pervenire.

Tertio, utrum Deus sit primum quod a mente cognoscitur.

Quarto, utrum ad divinae Trinitatis cognitionem mens humana pervenire per naturalem rationem sufficiat.

ARTICULUS I.

Utrum mens humana ad cognitionem veritatis indigeat nova illustratione divinae lucis.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod mens humana in cognitione veritatis cujuslibet indigeat nova illustratione divinae lucis. 2 Corinth. 3, 5: "Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis; sed sufficientia nostra ex Deo est." Sed perceptio cujuslibet veritatis non potest esse sine cogitatione.¹ Ergo humana mens non potest veritatem aliquam cognoscere, nisi de novo lumine² illustretur a Deo.

¹ Al. cognitione.

² Al. omittitur lumine.

2. Item. Facilius est aliquam veritatem ab alio addiscere quam per seipsum inspicere: unde qui per seipsos sciunt, praeferruntur aliis qui ab aliis addiscere possunt, in 1 Ethic. Sed non potest homo ab alio addiscere, nisi mens ejus interius doceatur a Deo, ut dicit Augustinus in libro de Magistro, et Gregorius in hom. Pentec. Ergo nec per seipsum potest aliquis veritatem inspicere, nisi de novo lumine mens ejus illustretur a Deo.

3. Item. Sicut se habet oculus corporalis ad corporalia intuenda, ita intellectus ad intelligibilem veritatem inspiciendam, ut patet in 3 de Anima. Sed oculus corporalis non potest videre corporalia, nisi illustretur a sole materiali. Ergo nec intellectus potest veritatem inspicere, nisi lumine solis invisibilis, qui est Deus, illustretur.

4. Item. Illi actus in nobis esse dicuntur ad quos exercendos in nobis principia sufficienter habemus. Sed in nobis non est omnino cognoscere veritatem, cum quandoque multi laborent ad veritatem cognoscendam, qui tamen eam cognoscere nequeunt. Ergo non habemus in nobis sufficientia principia ad veritatem cognoscendam: ergo oportet, ad hoc quod eam cognoscamus, ab exteriori nos juvari; et sic idem quod prius.

5. Item. Magis dependet operatio mentis humanae a luce divina, quam operatio creaturae sensibilis vel inferioris a luce corporis caelestis. Sed corpora inferiora quamvis habeant formas quae sunt principia naturalium operationum, non tamen possent operationes suas perficere, nisi lumine stellarum superveniente juvarentur: unde Dionysius in 4 cap. de div. Nomin. dicit, quod lumen solis ad generationem corporum visibilium confert, et ad vitam ipsa movet, et nutrit, et auget. Ergo nec menti humanae sufficit ad videndam veritatem lumen naturale, quod est quasi forma ipsius, nisi aliud lumen superveniat, scilicet divinum.

6. Item. In omnibus causis ordinatis per se, et non secundum accidens, effectus non procedit a secunda causa nisi per operationem primae causae, ut habetur in prima propositione de Causis. Sed mens humana ordinatur sub luce increata ordine essentiali, et non accidentali. Ergo operatio mentis humanae, quae est ejus effectus proprius, scilicet cognitio veritatis, non potest provenire ex ea nisi operante prima luce increata. Ejus autem operatio non videtur esse aliud nisi illustratio: ergo etc.

7. Item. Sicut se habet voluntas ad bene volendum ita intellectus ad recte intelligendum. Sed voluntas non potest bene velle nisi divina gratia adjuvetur, ut dicit Augustinus. Ergo nec intellectus potest veritatem intelligere nisi divina luce illustretur.